

V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let v interpretacích. Zpracoval kolektiv autorů; redaktoři: Petr Hruška, Lubomír Machala, Libor Vodička, Jiří Zizler. Praha: Akademia, 2008, 740 s.

Настоящото издание на Института за литература към Чешката академия на науките представлява литературно-исторически преглед на чешката литература от 90-те год. на ХХ в. в различни интерпретации. Диапазонът от проследените имена е изключително широк – от придобилите читателска популярност автори, номинирани за различни литературни награди, до парадигматични фигури на емигрантската и самиздатската литература, които продължават да участват в литературния процес от последното десетилетие на ХХ и началото на ХХІ век. Критерият за подбор на авторите и коментираните творби е многоизмерен, и все пак, ако е нужно обобщение, то той би могъл да бъде разпознат в парадигмите както на литературната естетика и поетика, така и в конкретизациите на социално-политическия филтър, който неизбежно ползва литературната история. Публикацията предлага повече от осемдесет профила на поетически, прозаически и драматургични творби, които встъпват в контекста на чешкия литературен развой след '89 г. – в изключителния период на съграждане на нов интегритет на литературата, пребивавала повече от 50 години в триделението на официозна, самиздат и емигрантска литература. Освен класически автори, каквито са Храбал, Кундера, Шкворецки, така и автори на експерименталната и постмодерната литература – М. Айваз, П. Ракос, Д. Ходрова, както и най-забележителните дебютанти от 90-те – Й. Балабан, М. Урбан, Б. Тройак, К. Рудченкова и др. Грандиозен и амбициозен труд, който преди всичко демонстрира коректност в представянето на имената, творещи най-новата чешка литература. Авторският колектив, който осъществява това намерение (И. Зизлер, П. Хрушка, Л. Махала, Л. Водичка и др.), е достатъчно свидетелство за престижния лиценз, който притежава настоящото издание, а именно – за висока академична култура.

Общата въвеждаща част, озаглавена *Отворено десетилетие (Otevřená dekáda)*, предлага обособяването на отделни литературни поколения от една страна по генерационен или социално-исторически признак, от друга – като текучество или тенденции на проява на специфични поетически похвати, теми, мотиви, репрезентативни за определен кръг автори, литературни групи и течения (неосюрреалисти, постмодернисти, католически автори, представители на феминистката литература, на експерименталната поезия, на литературата на ъндърграунда и др.), и не на последно място представя индивидуалните почерци в най-новата литература – поставени и обгледани в един по-общ ракурс на екзистенциален, феноменологичен, литературно-исторически фон на времето, в което творят авторите. Тук, както и във всяка обща въвеждаща студия – *Поезия (Poezie)*, *Проза (Próza)*, *Драма (Drama)*, която коментира актуалното състояние на съответния литературен род през 90-те години на ХХ век, неговата социална динамика

и репрезентация като литературни артефакти, – е застъпен широк кръг от литературно-исторически проблеми, пред които е изправено чешкото литературно настояще. Ситуацията на криза в изработването на адекватни поетологически критерии за оценка на изобилието от литературни артефакти, пренасищането на литературния пазар и демократичният хаос от почерци, привидно невъзможната систематизация на литературната продукция, която в едно общо пазарно поле помества творби, публикувани с почти петдесетгодишно закъснение от времето на написването си, и творби, които са плод на съвремението, – това са само част от предизвикателствата пред литературния историк, който поема отговорността да събере и съчлени, без злоупотребата на определена идеологическа свръхинтерпретация, разбриданата цялост на литературния процес през 90-те като интегритет от идентичностни множествености, почерци, намерения и реализации. Литературната ситуация в намерението на авторите на това издание е представена като динамичен социокултурен феномен, разгърнат на всички свои равнища – като битие и събитие. Отделено е особено внимание върху всички релевантни институционални нива на репрезентация на литературния процес – литературната критика на периода и нейното място в продуцирането на литературни събития, значимите литературно-критически дискусии, придобили популярност на страниците на литературната периодика, които формират рецептивния профил на дадени значими литературни събития, и не на последно място – финансово ангажираните институции (издателства, литературна периодика, литературни кръгове, общества, групи), които отговарят за разпространението на литературния продукт и които диктуват литературната „мода“ на 90-те. В главата, посветена на чешката драма от периода след '89 г. насам, е отделено специално място на различните културни центрове, театрални ателиета, професионални и аматьорски трупи, които осъществяват публичната и сценичната реализация на драматичната творба.

Манифестацията на литературния процес в целостта на различните му нива на проявление е разгърната като холистичен и коректен образ на литературата в измеренията на **съвременната** естетическа норма и функцията на художествения продукт. Този необходим динамичен модел на представяне на най-новата литература е предпоставен от нуждата да се набави липсващата фактология, да се компенсира отсъствието на естетическа коректност в свръхинтерпретативния идеологически подбор на литературни събития, който доминира в литературната история от времето на тоталитаризма, чиято половинвековна практика нанася непоправими щети върху **актуалната** състоятелност на редица negliжирани или преднамерено премълчани аспекти на литературния процес. Именно такъв динамичен модел представя случването на литературата като **актуалност** в развитие, без да пренебрегва наложителния маркер за синхрония с предходното. Необходимостта от обобщение, както и от изчерпателна конкретизация на литературната ситуация при различните литературни родове фигурира ненадрапливо в общите глави, които представят актуалното състояние на

литературно-естетически проблеми от различен характер – конципиране и поетологически реализации на жанра. Тук разнообразието от персонални авторови подходи, дискурси и стилизации е впечатляващо: в прозата – поетика на съвременния роман, литература на факта, междинни жанрови форми, интертекстуална и авторефлексивна проза, лиризирана и експериментална проза, постмодерен и феминистки роман, сюжетна и безсюжетна проза, фантастика, популярна литература, историческа проза; в поезията – експериментална, медитативна и спиритуална лирика, аналитична и авторефлексивна, поезия на ъндърграунда, на постмодернизма, на нормализацията, на всекидневието, поколение на „самотните бегачи”, неокласицистични тенденции в поезията и т. н.; в драмата – съвременна гротеска, комедия, сатира, театър на абсурда, експериментален театър, лирична драма, ситуационна драма и др. Един от сигналите за отсъствието на досаден идеологически литературно-исторически детерминизъм при представянето на събитията от най-новата чешка литература е признанието на авторите за системно проявявания отказ на различните литературни групи или течения, както и на отделни творци (изключая напр. Я. Тилт, М. Путна и П. Борковец) да формулират колективна поетологическа концепция, чрез която да се манифестира. Такъв почти „масов” отказ от общи поетически платформи, които да консолидират поредния литературен „изъм”, би могъл да бъде и едно от основанията за подобно начинание – да се борави внимателно и с респект към персоналната естетическа стойност на художествената творба с литературно-историческата етикеция на различните явления, заглавия, имена. Тук е мястото да се отбележи именно разнообразието от интерпретативни подходи и критерии при литературно-критическата спецификация на всяка литературна творба, която е подложена на критическа „дисекция” в персоналните профили на избраните автори. Отделните статии предлагат най-емблематичните за автора биографични данни (като в по-изчерпателен вид житейската и творческата биография на избраните писатели намира място в последната глава от изданието, озаглавена *Za nucamenume (O spisovatelích)* и различни интерпретативни стилове в анализа на конкретните произведения – от класическия по вида си „затворен прочит” на творбата, който обгръща конкретните проявления на типичните за съответния автор автостилизации, специфичните за него теми, мотиви, сюжети, поетологически търсения и експерименти през феноменологичния или есенциалисткия подход, който изследва реализацията на определен автоидентификационен поетически модел, до интертекстуалния интерпретативен подход, в случай че такъв предполага самата творба. Основно предимство на този, в някакъв смисъл медиен, студийен формат в представянето на отделните автори е изобилието от цитати. Всеки един критически профил е конципиран като сбор от рубрики – в количествено отношение доминира **интерпретацията** на конкретната творба, коректно подплетена с цитати от произведението, следват: **цитат** от творбата с коректно указан източник – публикация/издание/издания, място, година; **преводни издания** (ако има такива); литера-

турни/театрални **награди** (ако такива са присъдени); филмови, телевизионни/драматургични **адаптации** (ако има такива); в раздела, който интерпретира съвременната чешка драма, са посочени отделните книжни издания на пиесата, както и местата и датите на публичните ѝ **представления**; фрагменти от **рецензии** на творбата – от различен характер и източници – статии в списания, вестници, монографии, интервюта, студии, мемоарни бележки, авторови бележки към самото издание – с указание за мястото и годината на публикация, както и **авторереференция** на самия автор (рубриката *Дума на автора, Slovo autora*). Един достатъчно динамичен, комуникативен и „многогласен“ формат на представяне, който демонстрира от една страна отказ от редуционализъм, от друга – респект както към авторите и творбите, така и към читателите (си), и към естествената комплексност на актуалната литературната ситуация. Тук се очертава и най-ефективната крива от намерението на това академично издание – прагматиката и полезността – както за преподавателите и за изучаващите тази литература, така и за всички изкушени от нея. Задължителната рубрика *Библиография* съдържа необходимата и достъпна в различен вид (монографично изследване, критическа статия, студия, рецензия в периодичния печат или в сборник) фактология на рефлексите върху съответния автор и творба, като дава възможност за допълнителна информация и така потенциално разширява обема на рецептивното поле на творбата. Преодолява дефектите в актуалното възприятие, а именно – парцелираността в представянето само на определени отзиви или субективната пристрастност в прочитите на творбата, като ги съполага в перспективата на едно възможно достъпно по-цялостно познание.

Тази книга представлява и един достоен отговор на въпроса: „Какво е времето на необходимата литературно-историческа дистанция, от позицията на която биха могли коректно и обективно да се регистрират литературните събития от съвременността?“ Или казано по друг начин, отговорните за ставащото днес не оставят работата си в ръцете на следходниците. И това е достойна позиция, предпоставена от високата степен на самоосъзнатост на едно академично литературно менторство, което не забравя, не траури, не жали и не се извинява за своите кризисни исторически преживелици. Това реализирано начинание, смее да твърдя, е репрезентация и на самия статут на науката „литературна история“ в Чехия. Истински отговорните за литературния процес в неговото настояще не абдикират от задължението да систематизират многоизмерността на литературните явления и да ги предложат като история. И на последно място, ако ми простите патетиката, това издание е пример за една брилянтно осъществена отговорност към поколенията, паметта и литературата.

Веселина Синивирска